

استاد باده دانش نحو

www.ketab.ir

سرشناسه: پایانی، محمد رضا، ۱۳۴۹

عنوان: آشنایی با دانش نحو

تکرار نام پدیدآور: مولف محمدرضا پایانی؛ تهیه و تنظیم دفتر تدوین

متون درسی حوزه های علمیه

مشخصات نشر: قم: مرکز مدیریت حوزه های علمیه قم، ۱۴۳۷ هـ = ۱۳۹۵

مشخصات ظاهری: ۱۹۲ ص.؛ جدول، نمودار

شابک: ۶-۴۹-۷۵۵۰-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیها

یادداشت: کتابنامه: ص. (۱۸۹) - ۱۹۲: همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: زبان عربی - نحو - راهنمای آموزشی

شناسه افزوده: حوزه علمیه قم، دفتر تدوین متون درسی حوزه های علمیه

شناسه افزوده: حوزه علمیه قم، مرکز مدیریت حوزه های علمیه

رده بندی کنگره: ۱۳۹۵ پ ۲۱۵ / پ ۶۱۵۱ Pz

رده بندی دیویی: ۴۹۲/۷۵

شماره کتابشناسی: ۳۹۹۱۵۷۶

آشنایی با دانش نحو

نحو ۱

محمد رضا پایانی

...

دفتر تدوین متون درسی

ناشر: مرکز مدیریت حوزه های علمیه

نوبت چاپ: اول - تابستان ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۲۰۰ نسخه

قیمت: ۷۵۰۰ تومان

...

همه حقوق محفوظ است.

انتشارات: ۳۷۷۴۸۳۸۳ - ۰۲۵

دفتر تدوین متون درسی حوزه های علمیه:

۳۷۸۳۴۰۵۴ - ۰۲۵

۳۷۸۳۴۰۴۴ - ۰۲۵

WWW.TMD.IR

قال ابو عبد الله الصادق (عليه السلام): تَعَلَّمُوا الْعَرَبِيَّةَ فَإِنَّهَا كَلَامُ اللَّهِ الَّذِي تَكَلَّمُ بِهِ خَلْقَهُ.

وسائل الشيعة، ج ۵: ص ۸۴، باب ۵۰ من ابواب احكام الملابس.
الحديث ۱.

مقدمه

حوزه‌های علمی شیعی که به حق میراث‌داران رسالت انبیای عظام هستند، در طول حیات خود همواره نگاهبان تراث جاوید معارف اهل بیت (علیهم السلام) و پاسداران حریم و کیان شریعت حق اسلامی بوده‌اند. بدیهی است که استمرار این رسالت عظیم الهی به صورت کارآمد و متناسب با مقتضیات دنیای امروز مستلزم برنامه‌ریزی صحیح و تحول در نظام آموزشی و برنامه درسی حوزه‌ها و متوازن ساختن اهداف عالیه این نهاد مقدس با نیازها و چالش‌های جدید و نیز توجه به گسترش علوم دینی و تنوع رشته‌های آنهاست.

از طرفی اصلی‌ترین ابزار انتقال علوم و معارف به تجرب پیشینیان، فضای تدریس و رابطه استاد و شاگرد است و در این میان کتاب درسی به عنوان محور ارتباط بین استاد و شاگرد، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است؛ چندان که در حوزه‌های علمیه یکی از مهم‌ترین محورهای تحول نظام آموزشی و بارزترین نمود آن، تغییر متون آموزشی و تولید کتاب‌های درسی جدید در حوزه علوم اسلامی بر اساس نیازهای نوظهور است.

منزلت و جایگاه متون درسی در حوزه‌ها و بهره‌مندی از تراث گران سنگ و ذخایر ارزشمند متون قویم علمای گذشته ایجاب می‌کند که در بازسازی، اصلاح و تدوین

متون درسی، اهتمام، دقت و تأمل شایسته مبذول گردد. همچنین دگرگونی و تحول در گرایش‌ها، نیازها، انتظارات، شیوه‌ها و الگوهای تعلیم و تربیت، مسوولیت متولیان امر آموزش و پژوهش و برنامه‌ریزی درسی را در حوزه افزون می‌سازد تا به صورت مستمر به ارزیابی و ارتقای متون آموزشی در قالب‌ها و الگوهای نو، همت گمارند.

دفتر تدوین متون درسی با عنایت به نکات فوق، تولید محتوای درسی، کمک درسی و راهنمای تدریس در حوزه علوم اسلامی، و همچنین بازبینی و اصلاح متون درسی تدوین‌نده براساس ارزیابی‌های انجام شده را به عنوان مهم‌ترین رسالت، نصب‌العین خویش قرار داده است و از بدو تأسیس تاکنون گام‌هایی را برای اصلاح و به‌روزرسانی و متوازن ساختن متون آموزشی به لحاظ استانداردها و متناسب با مقتضیات آموزشی طلاب برداشته است. بی‌شک این است که رسیدن به آرمان فوق با بهره‌گیری از همه ظرفیت‌ها و نیروهای انسانی موجود در قالب‌های مختلف (مشاوران، گروه‌های علمی، همکاران و سفیدان)، نظارت و ارزیابی مستمر و دریافت بازخورد از برنامه‌های انجام شده، و فرهنگ‌سازی در جهت ایجاد تلقی صحیح از فرایند تدوین متون آموزشی امکان‌پذیر خواهد بود.

کتاب حاضر با عنوان "آشنایی با دانش نحو" متناسب با این مرحله آموزش علم نحو در حوزه‌های علمیه (مرحله آشنایی) تدوین شده است. این دفتر بر خود لازم می‌داند تا از مولف اثر استاد گرامی جناب حجة الاسلام والمسلمین محمدرضا پایانی که سالیان متمادی مشغول تدریس و تحقیق در حوزه علمیه در علوم ادبی، فقه و اصول است، و همچنین گروه ادبیات عربی، مشاوران، ارزیابان و نیز تمام عزیزانی که در امر آماده‌سازی و چاپ کتاب با این دفتر همکاری نموده‌اند

صمیمانه قدردانی نماید.

امید است این قبیله تلاش‌ها مسیر رشد و بالندگی طلاب و حوزه‌های علمیه را روشن‌تر نموده و مورد رضایت حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار گیرد.

دفتر تدوین متون درسی حوزه‌های علمیه

www.ketab.ir

فهرست مطالب

مقدمه مؤلف.....	۱۰
سخنی با استادان.....	۱۳
سخنی با طلاب.....	۱۵

فصل اول: کلیات و مقدمات دانش نحو

درس اول: علم نحو.....	۲۱
موسوع علم نحو.....	۲۳
درس دوم: کلمه و اجزای آن.....	۲۷
درس سوم: اعراب.....	۳۳
درس چهارم: انواع اعراب و علامات های آن.....	۳۷
علامت های اصلی و فرعی اعراب.....	۳۹
درس پنجم: عوامل و علایم اعراب مثل مضارع.....	۴۳
درس ششم: اعراب تقدیری و فرعی فعل مضارع.....	۴۹
درس هفتم: انواع اعراب و علامت های آن در اسم.....	۵۵
درس هشتم: اسماء مبنی ۱ (ضمایر).....	۶۱
درس نهم: اسماء مبنی ۲ (اسماء اشاره، موصول و شرط).....	۶۹

فصل دوم: اسم های مرفوع و عوامل رفع آنها

درس دهم: فاعل و عامل رفع آن.....	۷۷
درس یازدهم: نایب فاعل و عامل رفع آن.....	۸۱
درس دوازدهم: مبتدا و خبر.....	۸۵
احکام خبر.....	۸۶
درس سیزدهم: نواسخ ۱ (مقدمه - حروف مشبّه به فعل).....	۸۹
درس چهاردهم: نواسخ ۲ (افعال ناقصه).....	۹۵

فصل سوم: اسم های منصوب و عوامل نصب آنها

۱۰۱.....	درس پانزدهم: مفعول به
۱۰۵.....	درس شانزدهم: مفعول مطلق
۱۰۹.....	درس هفدهم: مفعول فیه
۱۱۰.....	اقسام مفعول فیه
۱۱۳.....	درس هجدهم: مفعول له
۱۱۷.....	درس نوزدهم: مُنادا
۱۲۱.....	درس بیستم: حال
۱۲۵.....	درس بیست و یکم: تمییز
۱۲۹.....	درس بیست و دوم: استثنا به «إِلَّا»

فصل چهارم: اسم های مجرور و عوامل جرّ آنها

۱۳۷.....	درس بیست و سوم: مجرور به حرف جرّ (۱)
۱۴۳.....	درس بیست و چهارم: مجرور به حرف جرّ (۲)
۱۴۹.....	درس بیست و پنجم: اضافه (۱)
۱۵۳.....	درس بیست و ششم: اضافه (۲)
۱۵۴.....	فایده اضافه

فصل پنجم: توابع

۱۵۹.....	درس بیست و هفتم: صفت «نعت»
۱۶۳.....	درس بیست و هشتم: عطف بیان و بدل
۱۶۵.....	حکم بدل
۱۶۷.....	درس بیست و نهم: تأکید
۱۷۱.....	درس سی ام: عطف به حروف
۱۷۵.....	إعراب سورة النبأ
۱۸۹.....	منابع و مآخذ

مقدمه مؤلف:

حوزه های علمی اسلامی، قدمتی برابر با پیدایی شریعت مقدّس اسلام دارند، دانشمندان و فرهیختگان اسلامی میراث داران انبیاء الهی به ویژه پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد ﷺ و همچنین امامان بزرگوار علیهم السلام از خاندان پاک او می باشند.

می توان گفت که تمام رشته ها و فنون اسلامی از تفسیر قرآن کریم تا سایر علوم نقلی و عتی نیازمند به علوم عربی (ادبیات عرب به معنای کلی) به ویژه علم نحو هستند.

روشن است فرا گرفتن مطالب هر دانشی باید از نقطه ای آغاز و به نقطه تسلط ختم شود، بدیهی است این فرآیند باید، بر اساس ساختار و چهارچوب تعریف شده ای باشد تا هدف آن تحقق یابد.

یکی از عناصر تاثیر گذار بر این فرآیند، تعریف منطقی مراحل آموزشی است. متن آموزشی به عنوان مهمترین ابزار انتقال دانش، از این مراحل پیروی می کند. دانش نحو نیز از این قاعده مستثنا نیست، از گذشته ها کنون این مهم، مورد غفلت نبوده است و متونی برای فراگیران به فراخور توان علمی و مرحله تحصیلی ایشان در نظر گرفته می شده است ولی به این علت که متون گذشته در ادوار زمانی مختلف و بدون توجه به متون دیگر، نگاشته شده است، این مراحل قابل اجرا نبوده است.

به لطف پروردگار پس از مدت ها نهادی شکل گرفته است که یکی از فرصتهای پیش روی آن، سامان دادن به این مراحل در متون آموزشی است.

مرحله آغازین هر دانشی از حساس ترین این مراحل است. کتاب پیش رو برای

نخستین مرحله فراگیری دانش نحو، جهت طلابی که پیش از اخذ دیپلم کمر به فراگیری معارف اهل بیت علیهم السلام بسته اند، نگاشته شده است. در این مرحله دانش پژوه با ساختار علم نحو به صورت کلی و اجمالی، آشنا می شود.

انتظار می رود فراگیر طی گذراندن این کتاب، با مسائل مهم و مفاهیم کلیدی دانش نحو آشنا شود در عین حال به مهارت نسبی در تطبیق آموخته های خود بر جمله ها و عبارات های ساده برسد.

بدیهی است این کتاب به موارد و موضوعات به طور جامع و جزئی نپرداخته است و برابر نظر گروه های تخصصی به مسایل عمده و دارای اولویت، ورود داشته است بنابراین در ترتیب ها و بیان نکات، از پرداختن به قیود جزئی، دقیق و مسائل چالش برانگیز اجتناب شده است. ضمن این که بر حفظ اتقان مطالب و انطباق آنها با تراث گران سنگ و ارتباط مسائل آن با متون آینده تاکید شده است. ویژگی های این کتاب را می توان در چند محور بیان کرد:

۱. مسایل و مطالب در حد ضرورت و اختصار بیان شده است و از بیان همه موارد و موضوعات همچنین مسایل چالشی پرهیز شده است.

۲. ادبیات به کار رفته در عبارات ها و جمله های کتاب با این که تلاش بر دقت و رسایی شده است - به گونه ای طراحی شده است که خودخوان نباشد تا سهم استاد در انتقال مطالب، قابل توجه باشد.

۳. مثال ها شامل نمونه های عرفی، قالبی (ضرب، زید، عمرو) و قرآنی روایی است تا جنبه مهارت افزایی آن ارتقا یابد.

۴. هر درسی دارای خلاصه درس به زبان عربی است تا ضمن فراهم شدن امکان تطبیق متن عربی بر متن فارسی، زمینه ای برای آشنایی با

عبارت‌های عربی در کتب آینده حاصل شود.

۵. با هدف ترویج آموزش پژوهش محور و رونق بخشیدن به سنت بی بدیل مباحثه، عناوینی پیشنهاد شده است تا فراگیر با کمک استاد، رجوع به منابع تکمیلی و با هم فکری به نتیجه علمی برسد.

۶. برای تمام دروس تمرین های متناسب در نظر گرفته شده است تا مطالب، کاربردی و تثبیت شود.

همچنین در پایان هر فصل بخش «تطبیق» طراحی شده است تا توانایی پیاده سازی مطالب آموخته برایات قرآنی منتخب، در فراگیر ایجاد شود.

در پایان خداوند را بدین توفیق شکرگزارم و مراتب تقدیر و سپاس خود را به محضر اساتید ارجمند و دست اندکاران سخت کوش که نگارنده را در به سامان رساندن این اثریاری کرده اند به جای می آورم.

به ویژه برخود لازم میدانم از استادان بزرگوار حضرت حجت الاسلام والمسلمین سید حمید جزایری و حضرت حجت الاسلام والمسلمین حاج سید احمد حسینی متوّلّی، گروه علمی نحو و ارزیابان محترم که از همتی عنایتی فروگذار نکردند خالصانه تشکر کنم. شکرالله مساعیهم الجمیلة.

اللهم تقبل منی بوجهک الکریم

محمّد رضا پایانی مرداد ۱۳۹۵

سخنی با استادان:

اثر پیش رو برای مرحله آشنایی (کتاب نخستین نحو) و طلابی که پیش از اخذ دیپلم، شوق به فراگیری معارف اهل بیت علیهم السلام یافته اند، در نظر گرفته شده است.

این کتاب از پنج فصل و سی درس تشکیل شده است. عناصر کتاب مشتمل بر متن درس، پیش سازمان دهنده، هم اندیشی و مباحثه، تمرین و تطبیق می باشد.

در مورد هر یک از کتاب پیشنهاد می شود:

۱. تلاش شده است در (بدون لحاظ تمرین) یک جلسه آموزشی را تأمین کنند، هرچند ممکن است با در نظر گرفتن موضوع درس یا وضعیت فراگیران، بیش از یک جلسه، زمان بطلد.

پیشنهاد می شود ابتدا مطالب کتاب انتقال یابد سپس متن درس با هدایت و توضیح استاد محترم خوانده شود و همچنین پرداختن به مطالب جزئی و تکمیلی اجتناب و به مراحل آینده واگذار شود.

پیش سازمان دهنده ها (مطالبی که در آغاز و پایان درس آمده است) جهت آمادگی ذهنی فراگیر برای ورود به هر درس و ایجاد ارتباط درس ها با یکدیگر است و در شکل گیری ساختار کلی دانش نحو، تأثیر مهمی دارد، توصیه می شود مورد توجه ویژه قرار گیرد.

مثال ها گوناگون در نظر گرفته شده است، تا امکان بیشتری برای استاد به منظور افزودن بر آنها فراهم شود. در خلاصه درس نیز متن عربی آمده که به طور اختصار، ناظر بر مطالب هر درس است، شایسته است استادان محترم برای ایجاد

انگیزه در طلاب جهت پرداختن به آنها و ترجیحاً حفظ آنها، عنایت فرمایند. بخش هم اندیشی و مباحثه، زمینه ای برای تلاش فکری و انجام مباحثه و پژوهش میان طلاب ایجاد می کند، مناسب است اساتید در این خصوص تدابیر لازم را به عمل آورند.

۲. تمرین هر درس برای کاربردی شدن و تثبیت مطالب برای طلاب است و مکمل درس است لذا درخواست می شود حتماً انجام آنها از فراگیران خواسته شود و در کلاس توسط استاد بزرگوار بازخورد داده شود.

۳. بخش تطبیق که در پایان هر فصل طراحی شده است به منظور پیاده کردن آموخته های طلاب به صورت جامع آیات شریفه است. با توجه به این که سوره نبأ در پایان کتاب با ذکر نکات ادبی آمده است، تطبیق هموار است. در پایان از تلاش دلسوزانه اساتید ارجمند، تقدیر و تشکر می شود، در ضمن کاستی و نقص در کار بشری طبیعی به نظر می رسد، از این که با پیشنهاد های سازنده و انتقال کاستی ها، بنده را یاری می کنید، سپاسگزارم.

سخنی با طلاب:

کتاب حاضر به عنوان نخستین متن آموزشی در دانش نحو در نظر گرفته شده است و متناسب با شرایط مخاطب می باشد. برای دستیابی به اهداف تعریف شده این کتاب - در مرحله آشنایی - نکاتی به عرض عزیزان رسانده می شود:

۱. این کتاب به عنوان متن آموزشی طراحی شده است و انتقال مطالب آن عمدتاً با تدریس توسط استاد امکان پذیر است بنابراین به صورت خودخوان و غیرحضوری توصیه نمی شود.

۲. بخش تدریس و تطبیق به منظور تثبیت آموخته ها و کسب مهارت در تطبیق آنها بر موارد است، بنابراین به کار عملی کم توجهی شود هدف مطلوب حاصل نمی شود لذا توجه عزیزان نسبت به انجام تمرین ها و تطبیق ها بطور جدی جلب می نمایم.

۳. از آنجایی که در این مرحله آموزشی، استن تمام مطالب، مسایل و جزئیات دنبال نمی شود لذا پرداختن به مسایل جزئی و تکمیلی به کتب آینده واگذار می شود تا زمان مقرر برای نحو (۱) رعایت شده و فرصت اتمام کتاب فراهم آید.

۴. در این کتاب ساختار کلی نحو ارائه شده است اما منظور که گذشت هر متنی باید به تناسب مرحله خود به مسایل ورود داشته باشد، بنابراین طبیعی است که ساختار کتاب متفاوت با ساختار دانش نحو باشد، پرداختن به برخی از مسایل نحو از دوره عمومی خارج است و در مرحله تخصصی ادبیات عرب مطرح می شود.

۵. خلاصه درس که در آخر هر درس به زبان عربی در نظر گرفته شده است با هدف آشنایی با متون عربی است و ضمن اتقان محتوا از متن مختصر و روانی برخوردار است، شایسته است این قسمت مورد توجه و استفاده قرار گیرد.

۶. در پایان کتاب سوره مبارکه «نبأ» با نگاه نحوی آمده است و می تواند تطبیق مناسبی برای مطالب کتاب باشد از این رو توصیه می شود ضمن انس با کلام الهی نکات نحوی نیز در آیات پیاده سازی شود تا مهارت در کاربرد قواعد ادبی محقق شود.

در خاتمه از خداوند متعال برای ره پویان مکتب اهل بیت علیهم السلام موفقیت مسألت می نمایم امیدوارم همگان مشمول عنایات کریمانه حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الدجیر باشند.

اللهم وفقنا لما تُحبُّ و تَرْضی